

Archeologisch vooronderzoek Gent – Groendreef 181

Natasja Reyns en Jordi Bruggeman

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bvba 040

Aard onderzoek: Prospectie
Vergunningsnummer: 2011/198
Naam aanvrager: Natasja Reyns
Naam site: Gent, Groendreef 181

Opdrachtgever: Regie der Gebouwen, Directie Oost-Vlaanderen, Oude Gentweg 75A – B-8000 BRUGGE
Opdrachtnemer: All-Archeo bvba, Barelveldweg 4, B-2880 BORNEM
Terreinwerk: Jordi Bruggeman en Natasja Reyns
Administratief toezicht: Ruimte en Erfgoed Oost-Vlaanderen, Nancy Lemay, Gebroeders Van Eyckstraat 4-6, B-9000 GENT
Wetenschappelijke begeleiding: Marie Christine Laleman en Maarten Berkers, Dienst Stadsarcheologie Stad Gent, Dulle-Grietlaan 12, B-9050 GENTBRUGGE

Rapportage: All-Archeo bvba
Determinaties: drs. Jordi Bruggeman en dra. Natasja Reyns

All-Archeo bvba
Barelveldweg 4
B-2880 Bornem

info@all-archeo .be
0478 36 57 07
0498 15 84 40

© All-Archeo bvba, 2011

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en /of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek. De aanbevelingen dienen louter ter advisering van het bevoegde gezag, zijnde Ruimte en Erfgoed.

Inhoudsopgave

1 INLEIDING.....	5
2 PROJECTGEGEVENS EN AFBAKENING ONDERZOEK.....	7
2.1 Afbakening studiegebied.....	7
2.2 Aard bedreiging.....	8
2.3 Onderzoeksopdracht	9
3 BESCHRIJVING REFERENTIESITUATIE.....	11
3.1 Landschappelijke context.....	11
3.1.1 Topografie.....	11
3.1.2 Hydrografie.....	11
3.1.3 Bodem.....	11
3.2 Beschrijving gekende waarden.....	12
3.2.1 Historische gegevens.....	12
3.2.2 Archeologische voorkennis.....	15
3.2.3 Inschatting intactheid archeologisch erfgoed en archeologische potentie.....	16
4 RESULTATEN TERREINONDERZOEK.....	17
4.1 Toegepaste methoden & technieken.....	17
4.2 Bodem.....	18
4.2.1 Opbouw.....	18
4.2.2 Gaafheid terrein	18
4.3 Archeologische sporen.....	19
4.3.1 Bespreking sporen.....	19
4.4 Afgebakende sites.....	26
4.4.1 Site 1 – Fase 1 – volle middeleeuwen.....	26
4.4.2 Site 1 – Fase 2 – late middeleeuwen.....	27
4.5 Confrontatie aangetroffen sporen en verwachting.....	27
4.6 Besluit.....	27
5 WAARDERING.....	29
5.1 Site 1 – Fase 1 – volle middeleeuwen.....	29
5.2 Site 1 – Fase 2 – late middeleeuwen.....	29
5.3 Overige deel niet-bebouwde zone.....	30
5.4 Bebouwde zone.....	30
6 ANALYSE VAN DE GEPLANDE SITUATIE: EFFECTEN.....	33
7 AANBEVELINGEN.....	35
7.1 Adviezen.....	35
7.2 Besluit.....	35
8 BIBLIOGRAFIE.....	37
8.1 Publicaties.....	37
8.2 Websites.....	37
9 BIJLAGEN.....	39
9.1 Lijst van afkortingen.....	39

9.2 Glossarium.....	39
9.3 Archeologische periodes.....	39
9.4 Archeologische vondsten.....	39
9.5 CD-rom.....	40

1 Inleiding

Naar aanleiding van de aanleg van een nieuwbouw op het domein van de Federale Politie, werd door Ruimte en Erfgoed, een prospectie met ingreep in de bodem geadviseerd.

Deze opdracht werd op 11 mei 2011 aan All-Archeo bvba toegewezen. Het terreinwerk werd uitgevoerd op 8 juni 2011, onder leiding van Natasja Reyns en met medewerking van Jordi Bruggeman. De bedoeling van het onderzoek was om binnen het plangebied archeologisch erfgoed te karteren en het eventueel aanwezige archeologisch erfgoed te lokaliseren, te interpreteren en te waarderen, zodat een advies wordt uitgebracht over eventuele vervolgstappen met betrekking tot het archeologisch vrijgeven van het plangebied, of bepaalde zones hierbinnen en het definiëren van eventuele sites die in de toekomst volledig onderzocht dienen te worden alvorens die zones vrijgegeven kunnen worden.

Hierbij willen we ook Marie-Christine Laleman en Maarten Berkers van de Dienst Stadsarcheologie Stad Gent bedanken voor hun wetenschappelijke begeleiding bij het project.

De eindbeslissing over het vrijgeven van de gronden en/of archeologisch vervolgonderzoek ligt bij Ruimte en Erfgoed.

2 Projectgegevens en afbakening onderzoek

2.1 Afbakening studiegebied

Het projectgebied is gelegen in de provincie Oost-Vlaanderen, stad Gent (Fig. 1), perceel 466W (kadaster Gent, 16de afdeling, sectie K). Het onderzoeksgebied beslaat een oppervlakte van circa 2530 m² en is volgens het gewestplan gelegen in gebieden voor gemeenschapsvoorzieningen en openbaar nut (0200).

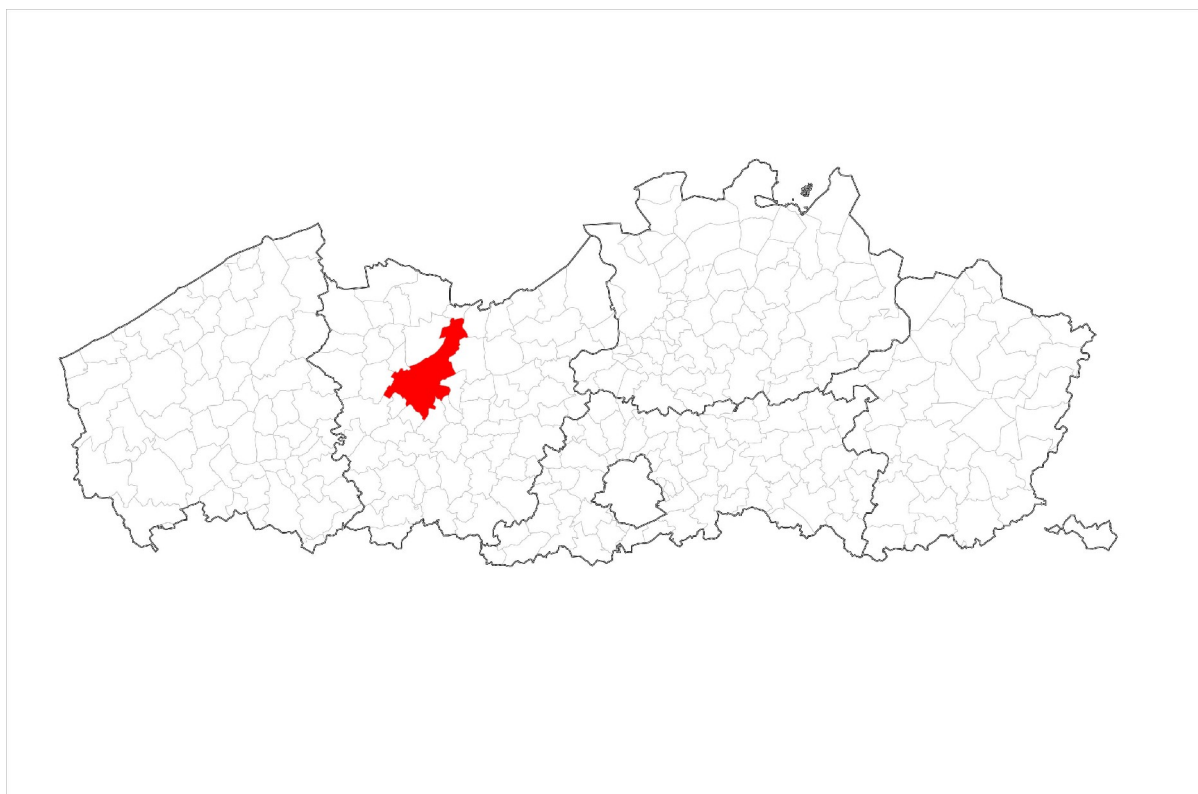

Fig. 1: Situeringsplan

- Administratieve gegevens met betrekking tot de locatie van het onderzoek:
 - Provincie: Oost-Vlaanderen
 - Locatie: Gent
 - Plaats: Groendreef 181
 - Toponiem: Varnewyck
 - x/y Lambert 72-coördinaten:
 - 102711; 195401
 - 102720; 195385
 - 102829; 195444
 - 102819; 195463

Het projectgebied is gelegen ten noorden van de Wielewaalstraat, ten oosten van de Tortelduifstraat, ten zuiden van de Virginiastraat en ten westen van de Groendreef (Fig. 2). Een deel van het onderzoeksgebied is momenteel bebouwd, terwijl het overige deel gelegen is ter hoogte van een voetbalveld.

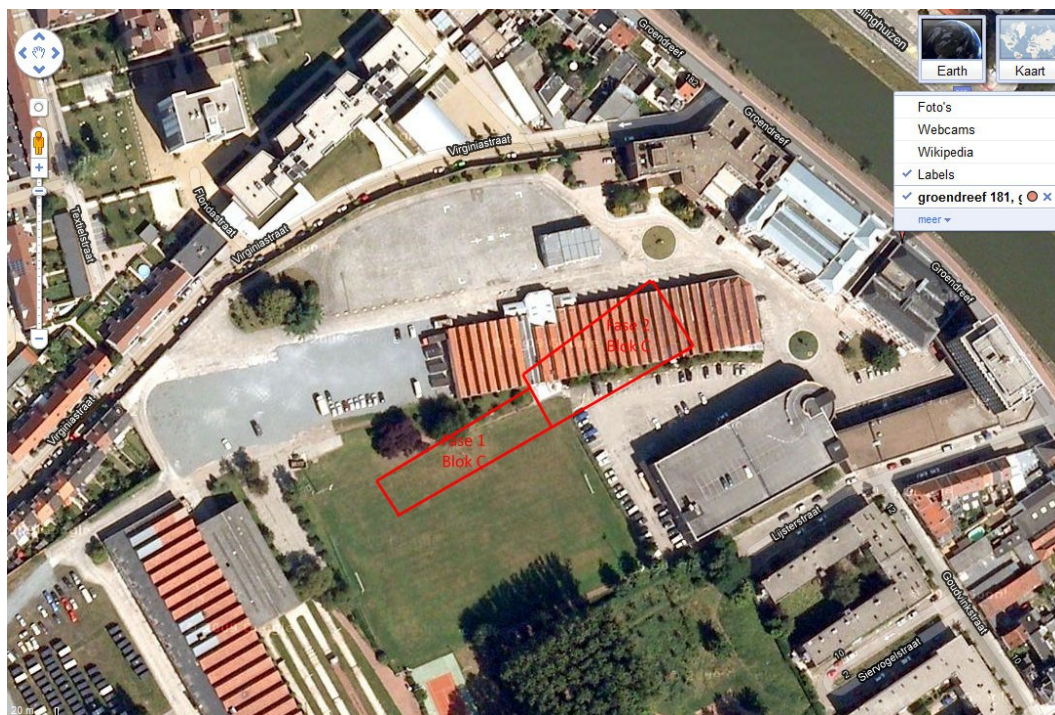

Fig. 2: Kleurenorthofoto met een situering van het onderzoeksgebied (maps.google.nl)

2.2 Aard bedreiging

Fig. 3: Ontwerpplan

Op de locatie van het onderzoek zullen twee nieuwe blokken (Blok M) gerealiseerd worden (Fig. 3). Dit gaat gepaard met een verstoring van het archeologisch bodemarchief.

2.3 Onderzoeksopdracht

De bedoeling van het onderzoek was het vaststellen van de eventuele aanwezige archeologische waarden en deze in relatie tot hun context te interpreteren en zo correct mogelijk te waarderen om de gevolgen van de geplande bedreiging te kunnen inschatten. Hieruit moet dan een advies voortvloeien met betrekking tot de volgende stappen, zijnde bijvoorbeeld het vrijgeven van de terreinen of de noodzaak van een eventueel vervolgonderzoek.

Een aantal vragen dienden in het bijzonder beantwoord te worden:

- zijn er sporen aanwezig?
- zijn de sporen natuurlijk of antropogeen?
- hoe is de bewaringstoestand van de sporen (goed, gebioturbeerd)?
- maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren?
- behoren de sporen tot één of meerdere periodes?
- welke aspecten verdienen bijzondere aandacht bij een eventueel vervolgonderzoek?

En specifiek met betrekking tot dit project:

- Wat is de invloed van de reeds bestaande bebouwing op de bewaringstoestand van de reeds gekende site met walgracht?

3 Beschrijving referentiesituatie

3.1 Landschappelijke context

3.1.1 Topografie

Op de topografische kaart is het gebied gelegen tussen 9 en 10 m TAW (Fig. 4). Het eigenlijke onderzoeksterrein kent nauwelijks hoogteverschillen.

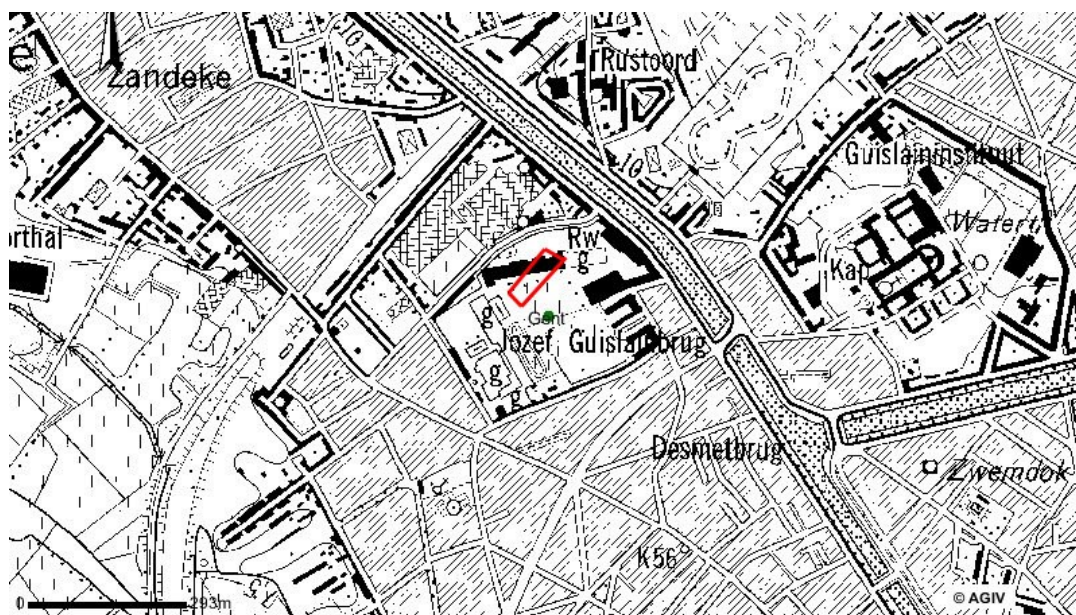

Fig. 4: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<http://dov.vlaanderen.be>)

3.1.2 Hydrografie

Het gebied is gelegen binnen het Bekken Gentse kanalen, in de subhydrografische zone 't Liefken. Ten westen is de Rietgracht gelegen, die in het zuiden uitmondt in de Leie. Aan de noordoostzijde van het terrein loopt de Brugse Vaart.

3.1.3 Bodem

Het onderzoeksgebied is gelegen in de zandstreek. De geologische ondergrond bestaat uit het Lid van Vlierzele (GeVI) dat gekenmerkt wordt door groen tot grijsgroen fijn zand, soms kleihoudend, plaatselijk dunne zandsteenbankjes, glauconiethoudend, glimmerhoudend.¹

De bodem binnen het onderzoeksgebied is gelegen in een bebouwde zone (OB). Ten noorden van het onderzoeksgebied is de bodem op de bodemkaart (Fig. 5, blauw) weergegeven als een droge zandbodem met sterk gevlekte textuur B horizont (Zbc(h)). Ten westen (groen) bevindt zich een zeer sterk gleyige zware kleibodem zonder profiel (Ufp). Een beetje verderop (oranje) bevindt zich een natte zandleembodem zonder profiel (Lep).

¹ <http://dov.vlaanderen.be>

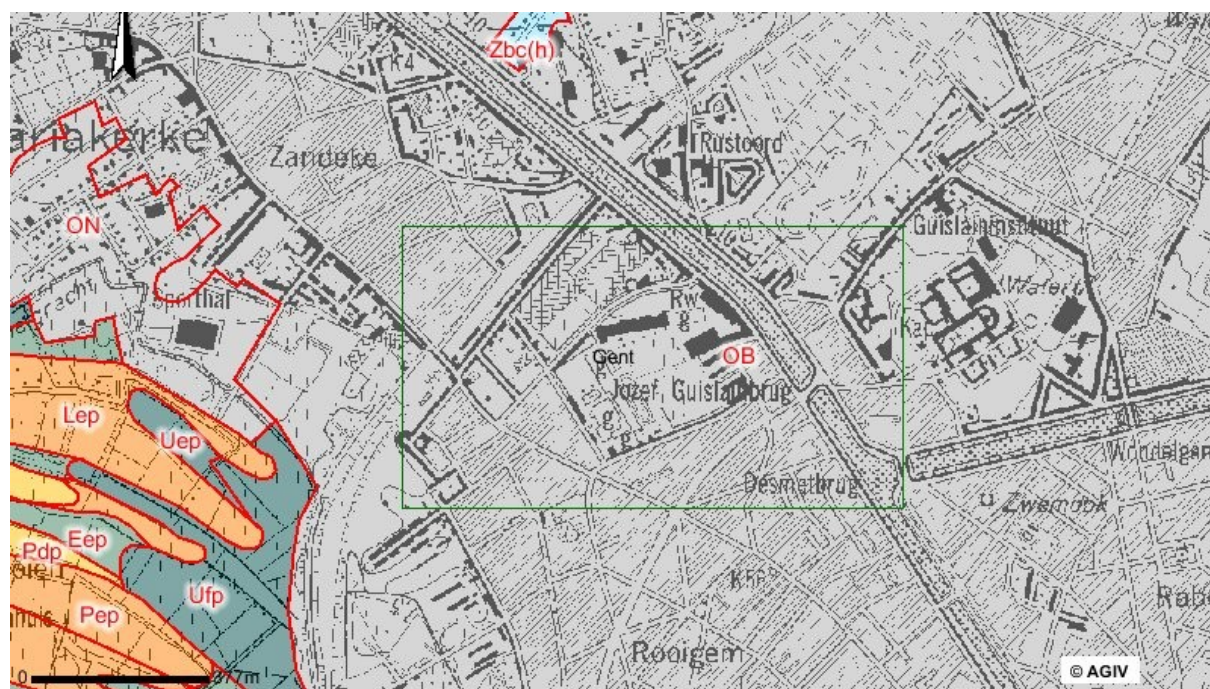

Fig. 5: Bodemkaart (<http://www.agiv.be>)

3.2 Beschrijving gekende waarden

3.2.1 Historische gegevens

Gent heeft haar ontstaan te danken aan een gunstige ligging bij de samenvloeiing van de Leie en de Schelde, dicht bij de Noordzee. Op het einde van de 9de of begin van de 10de eeuw werd een grafelijk castrum opgericht op de plaats waar zich nu het Gravensteen bevindt.

Doorheen de eeuwen is Gent steeds bekommerd geweest om een zo gemakkelijk mogelijke rechtstreekse verbinding met de Noordzee te verzekeren. De eerste bekende, kunstmatige verbinding was de Lieve, die in 1269 voltooid werd. In 1614 werd een kanaal van Gent naar Brugge gegraven, waarlangs het onderzoeksgebied gelegen is. Dit kanaal werd doorgetrokken naar Oostende. Onder koning Willem I werd de Brugse vaart verbreed en verlengd tot in Terneuzen (1825-27).²

Specifiek met betrekking tot de onderzoekslocatie bestaan er historische en cartografische bronnen. Zo is op de Horenbaultkaart, die dateert uit 1619, een dubbele walsite zichtbaar (Fig. 6).³ Walsites kunnen in de ruime zin omschreven worden als structuren die omgeven worden door een wal. Dit kan zowel staan voor een gracht als voor een muur. Een studie naar walsites in Gent, buiten de gebastioneerde stadsomwalling, werd in 2008 uitgevoerd.⁴

De grootste en oudste middeleeuwse walsites waren collectieve ronde versterkingen en konden bescherming bieden aan een grote groep mensen. Van ietwat andere aard zijn de individuele kleinere ringgracht- of ringwalsites. Hun ontwikkeling is te relateren aan de verbrokkeling van het Karolingische rijk. Het steeds verder opdelen van het rijk in kleinere territoria ging gepaard met een nieuwe hiërarchie en met een veelvoud van adellijke families.

² <http://inventaris.vioe.be/dibe/geheel/21063>

³ Charles *et al.* 2008: 113-114.

⁴ Charles *et al.* 2008: 45.

In een volgende fase ontstond het mottekasteel. Kenmerkend is de tweeledigheid: een opperhof met een toren op een kunstmatige ophoging en een neer- of voorhof met nutsgebouwen en vaak een kapel. Beide delen waren meestal omgracht. De latere laatmiddeleeuwse sites met walgracht zijn geïnspireerd door de mottekastelen. Toch zijn ze veeleer te beschouwen als (versterkte) woningen met vaak een lichtjes opgehoogd opperhof en soms ook een al dan niet omwald voorhof met boerderij. Er bestonden zeker ook nog eneklvoudige kleine omwalde sites of sites met enkel een walgracht.

Nog een ander type grachtsite wordt als het buitenhuis of het hof van *plaisancie* aangeduid. Vaak was dit een jongere ontwikkeling van oudere grachtsites, maar er onstonden in de 16de en 17de eeuw ook volledig nieuw ontworpen hoven van *plaisancie*. Het waren vooral zomer- en weekendverblijven van gegoede families die een hoofdwoning hadden in het centrum van de stad.

Fig. 6: De walgrachtsite op de Horenbaultkaart (1596)

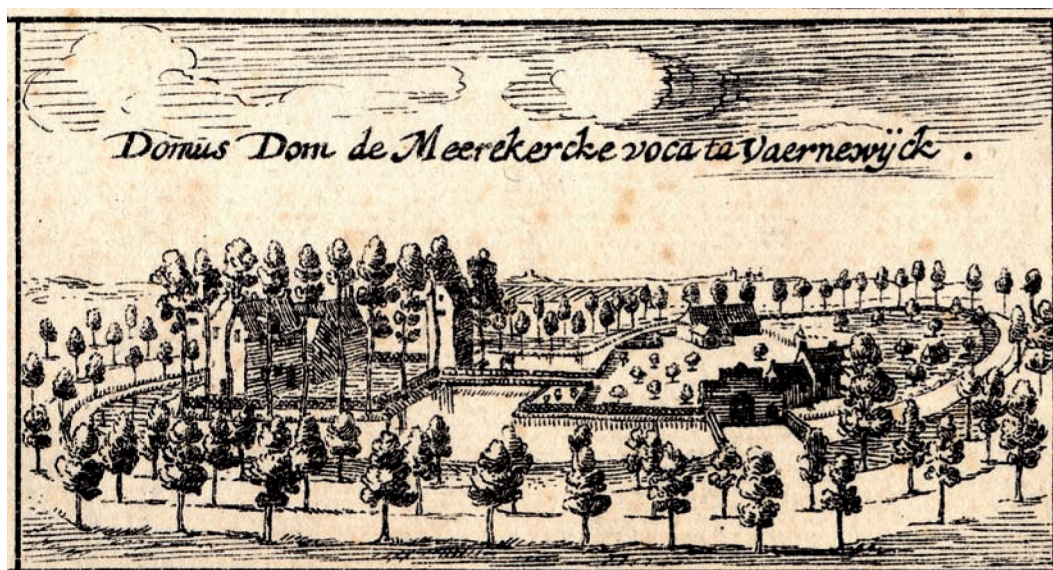

Fig. 7: Gravure van de walgrachtsite uit 1641

De walsite op de locatie van het onderzoek wordt begrensd door twee elkaar kruisende landwegen, die doorsneden worden door de Brugse Vaart. Het westelijke, omgrachte gedeelte van de site is onbewoond. Aan de noordzijde is een poort bij de gracht te zien. Binnen het oostelijke omgrachte gedeelte zijn gebouwen aanwezig.⁵

Het is één van de vele bezittingen in Gent die met de familie van Vaernewyck te maken heeft. Op een gravure bij de Hondiuskaart uit 1641 is de walgrachtsite ook afgebeeld (Fig. 7). Hierop is nog een vrij gelijkaardige situatie zichtbaar als bij de Horenbaultkaart.

Bronnen uit de latere 17de eeuw vermelden een geruïneerd en afgebroken opperhof, maar anderzijds ook herstelwerken, verbouwingen en wijzigingen in park- en tuinaanleg. Mogelijk onderging het goed in de 18de eeuw een ingrijpende verbouwcampagne met ook nieuwe park- en tuinaanleg. De gewijzigde situatie kan gezien worden op de ommeloper van Rooigem uit 1791-1792 (Fig. 8). Vandaag de dag is er niets meer aan het oppervlak te zien van de omwalde site.⁶

Op de Atlas der Buurtwegen uit circa 1841 kan gezien worden dat de onderzoekszone nog net de zuidrand van de omwalde site, in de situatie vanaf de (late) 18de eeuw, omvat (Fig. 9). Het overige deel is gesitueerd ter hoogte van open ruimte.

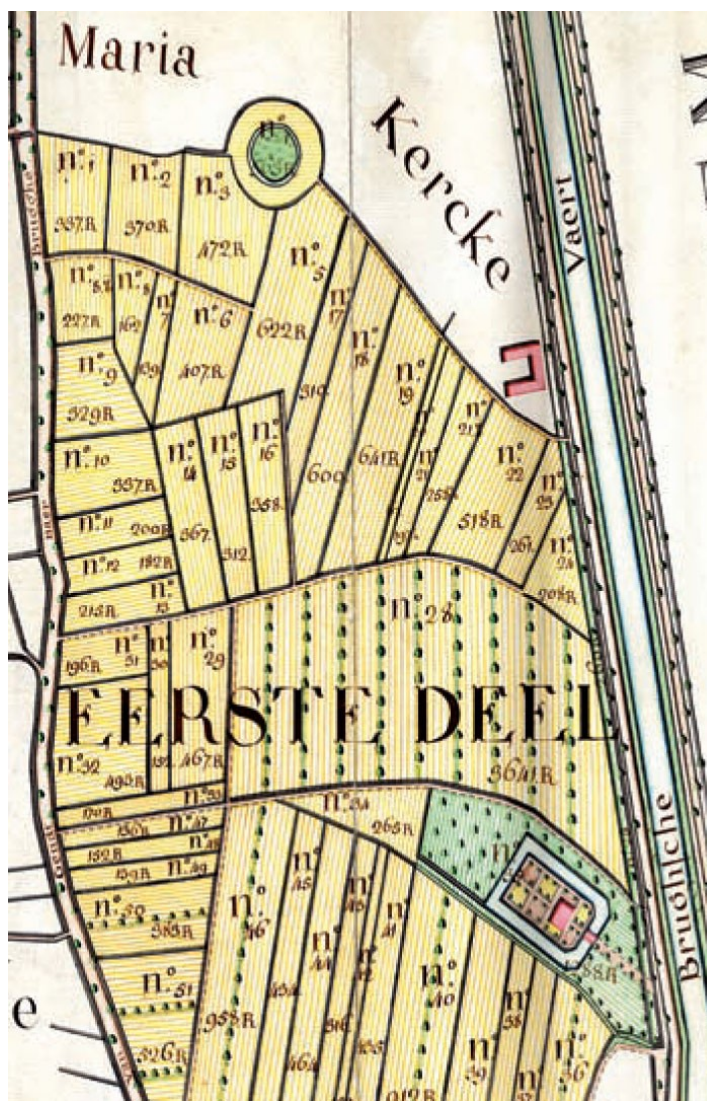

Fig. 8: De walgrachtsite afgebeeld op de ommeloper van Rooigem (1791-1792)

⁵ Charles *et al.* 2008: 51-54.

⁶ Charles *et al.* 2008: 113-114.

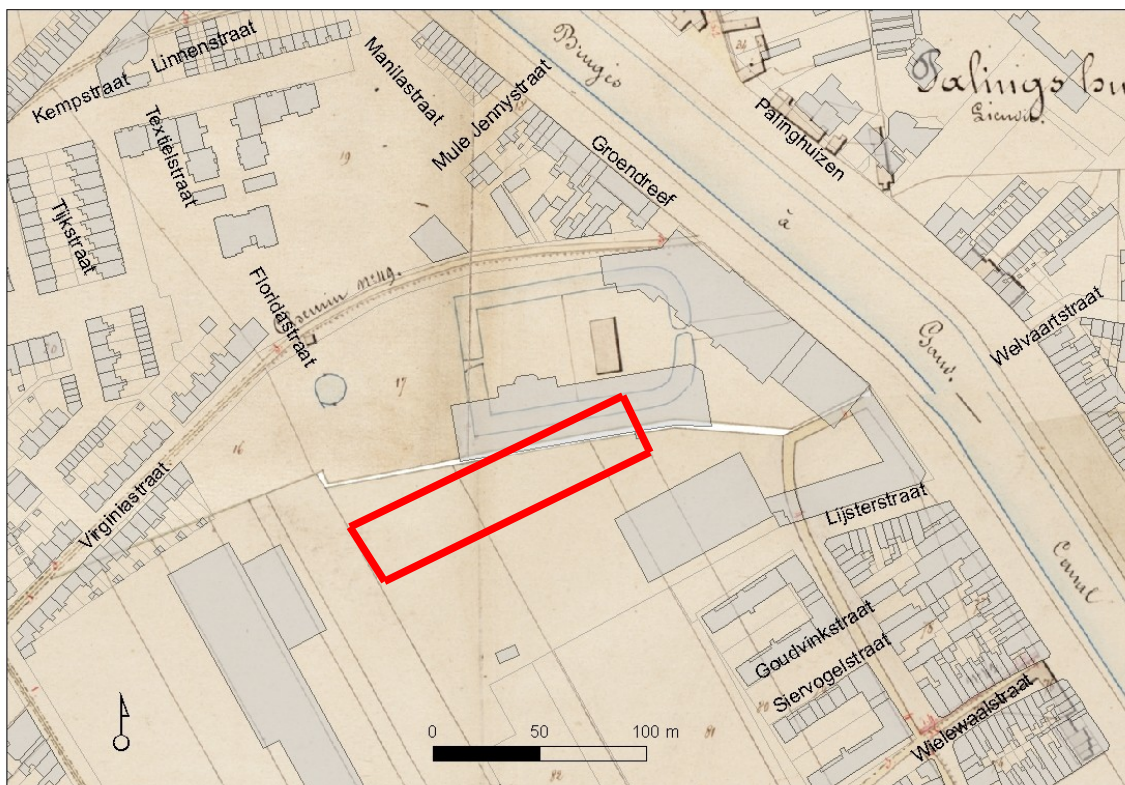

Fig. 9: Projectie van het huidige kadaster op de Atlas der Buurtwegen (verkregen via Dienst Stadsarcheologie Stad Gent)

3.2.2 Archeologische voorkennis

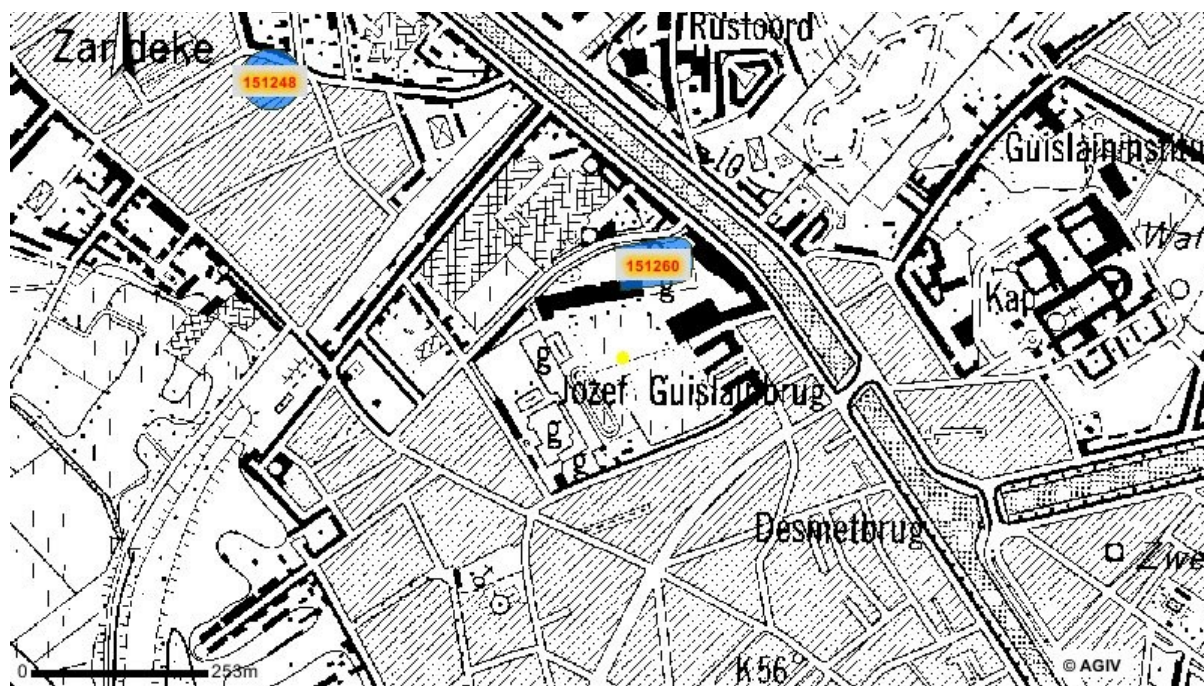

Fig. 10: CAI (<http://geo.vlaanderen.be/geo-vlaanderen/cai>)

Nabij het projectgebied zijn volgens de Centraal Archeologische Inventaris volgende gekende archeologische waarden aanwezig (Fig. 10):

- CAI 151260: Walsite Varnewyck (WSH011). Site met dubbele walgracht (zie historische gegevens), op de rand van het projectgebied. Het westelijke omgrachte deel van de site was onbewoond. Aan de noordzijde was een poort bij de gracht. Binnen het oostelijk omgrachte deel zijn hoge gebouwen te zien op de kaart van Horenbault. Bovengronds zijn geen sporen meer te zien.⁷
- CAI 151248: Walsite Maeswalleken (WSH009). Cirkelvormige onbebouwde walsite met dubbele cirkel. De aflijning is nog te zien op een luchtfoto uit WOI. Dateert uit de 17de eeuw.⁸

3.2.3 Inschatting intactheid archeologisch erfgoed en archeologische potentie

Op de rand van het projectgebied is een gekende archeologische waarde gelegen, met name een site met walgracht, die mogelijk gedateerd kan worden in de late middeleeuwen. De kans is dan ook reëel dat resten van deze omwalde site aangesneden worden. Waarschijnlijk gaat het in dat geval om resten van de randstructuren, zoals de walgracht, of *off-site* fenomenen. Het eigenlijke binnengebied van de omwalde site wordt net ten noorden van het onderzoeksgebied gesitueerd.

Op basis van het bureauonderzoek kon de intactheid van het archeologisch erfgoed ingeschat worden. Een deel van het onderzoeksgebied blijkt reeds verstoord te zijn door de aanwezigheid van een gebouw. Gezien de bodem van het projectgebied voor een groot deel echter niet aangetast blijkt, lijkt het mogelijk aanwezige archeologische erfgoed vrij goed bewaard te zijn.

⁷ Charles *et al.* 2008; 113-114

⁸ Charles *et al.* 2008; 113-114

4 Resultaten terreinonderzoek

4.1 Toegepaste methoden & technieken

In de eerste plaats werd een langsdoorsnede gemaakt van het onderzoeksgebied. De locatie werd bepaald op basis van de beschikbare historische bronnen (zie hoger). Deze doorsnede werd aangevuld met dwarssleuven/kijkvensters, in functie van een betere inschatting van de aanwezige sporen. De dwarssleuven/kijkvensters moesten voldoende groot zijn om de onderzoeksvragen te kunne beantwoorden. De bovengrond werd verwijderd tot op het archeologisch leesbare niveau, bepaald door de leidinggevende archeoloog.

Alle sporen, de werkput en een aantal representatieve bodemprofielen werden fotografisch vastgelegd. Daarnaast werden alle hoofdmeetpunten, werkputten, vlakken, profielen, sporen en aanlegvondsten topografisch ingemeten.

Het projectgebied omvat een oppervlakte van circa 0,25 ha (of 2530 m²). Het onderzoek geeft volgende getallen als resultaat:

- Onderzoekbare zone: 1300 m²
- Onderzochte oppervlakte: 290 m²

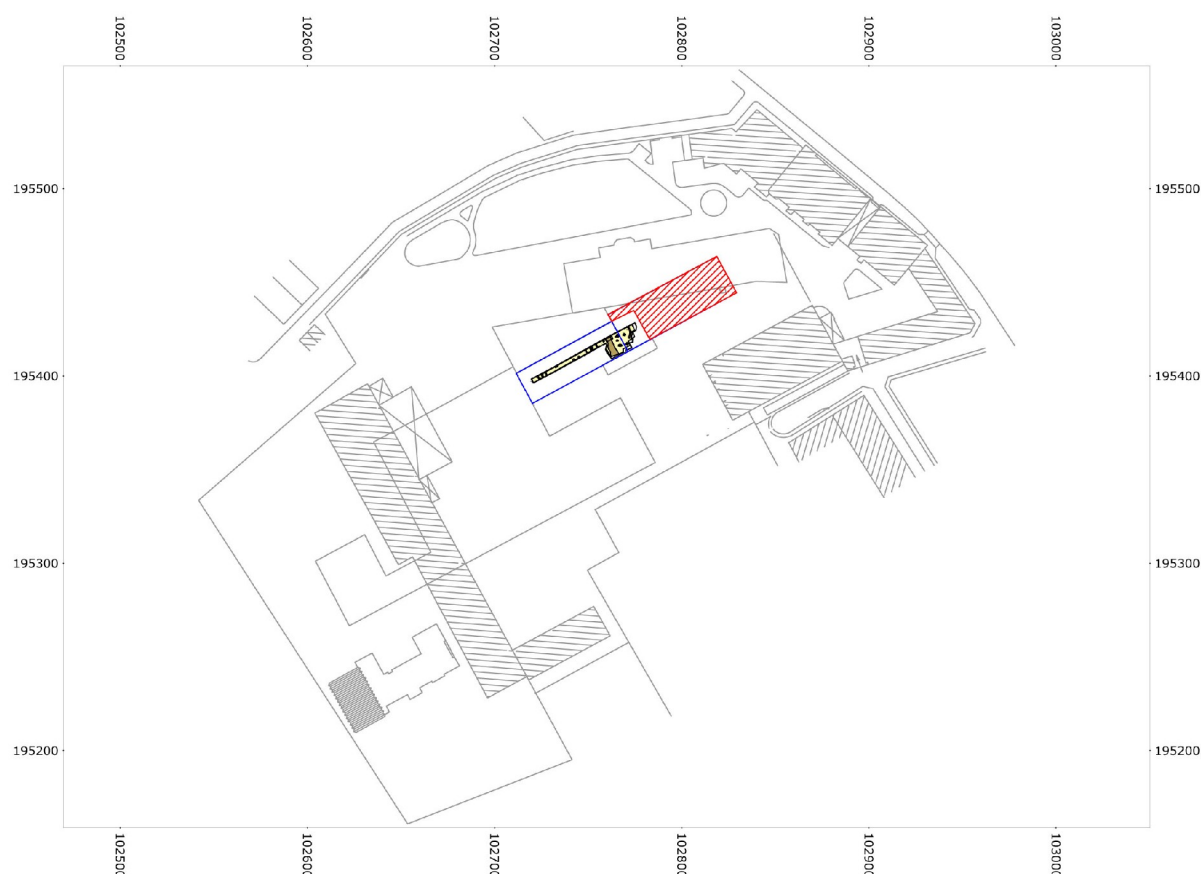

Fig. 11: Situering onderzoeksgebied (blauw) en niet te onderzoeken zone (rood)

De niet onderzoekenbare zone (1230 m²) omvat een deel van het terrein dat zich onder de bestaande bebouwing bevindt, een deel dat momenteel in gebruik is als wandelpad en dat gevrijwaard werd omwille van de veiligheid, en tot slot nog een klein deel dat momenteel in gebruik is als parking en voorzien is van betonverharding. De achtergrens van de aangelegde werkput werd

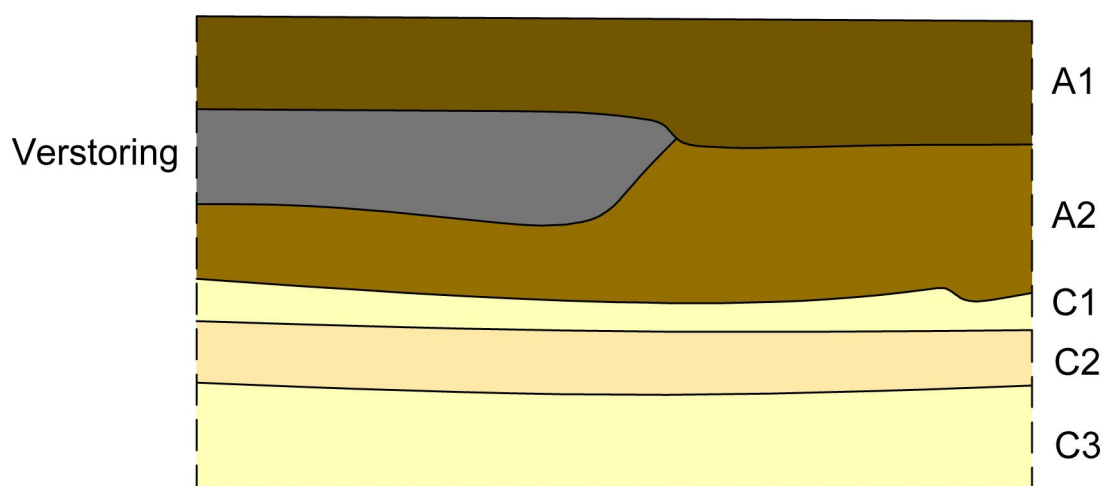
gekozen omwille van de vermoedelijke ligging van een elektriciteitskabel die de verlichtingspalen rond het voetbalveld van elektriciteit voorzien.

4.2 Bodem

Binnen het onderzoeksgebied bevindt het archeologisch niveau zich op circa 75 cm tot 1 m onder het maaiveld, tussen 8,10 en 8,30 m TAW. De leesbaarheid van de bodem was matig tot goed en werd vooral gehinderd door een sterke bioturbatie.

4.2.1 Opbouw

Over vrijwel het volledige terrein is een bodemopbouw te herkennen die bestaat uit een A-horizont met een dikte van 40 cm, gevolgd door een oudere A-horizont met een gemiddelde dikte van eveneens 40 cm, die ligt op de C-horizont (Fig. 12). De bovenste A-horizont (A1) bevat nog vrij veel brokken baksteen en mortel. In de onderliggende A-horizont (A2) werd nog de aanwezigheid van spikkels baksteen en mortel vastgesteld.

Schaal 1:20
Fig. 12: Westelijk profiel

Ook in het bovenste deel van de C-horizont konden nog drie lagen onderscheiden worden. De bovenste (C1) is geeloranje gevlekt en is zeer zandig. De daaropvolgende laag (C2) is eerder homogeen oranje te noemen en bestaat uit lemig zand. Hieronder bevindt zich opnieuw een laag die gelijkaardig is aan de eerste, maar die eerder gelaagd te noemen is (C3).

In het profiel zijn plaatselijk ook lagen zichtbaar met een homogene donkergrijze vulling. Ze bevatten bouwpuin en fragmenten van bloempotten die in de nieuwe of nieuwste tijd te dateren zijn.

4.2.2 Gaafheid terrein

De aanwezigheid van een oudere A-horizont wijst er op dat het terrein in het verleden opgehoogd werd. Hierdoor vergroot de kans op een goede bewaring van de aanwezige archeologische waarden. Verstoringen van het archeologisch niveau werden aangetroffen in het westelijke deel van het terrein, onder de vorm van rioleringen en funderingen (zie verder).

4.3 Archeologische sporen

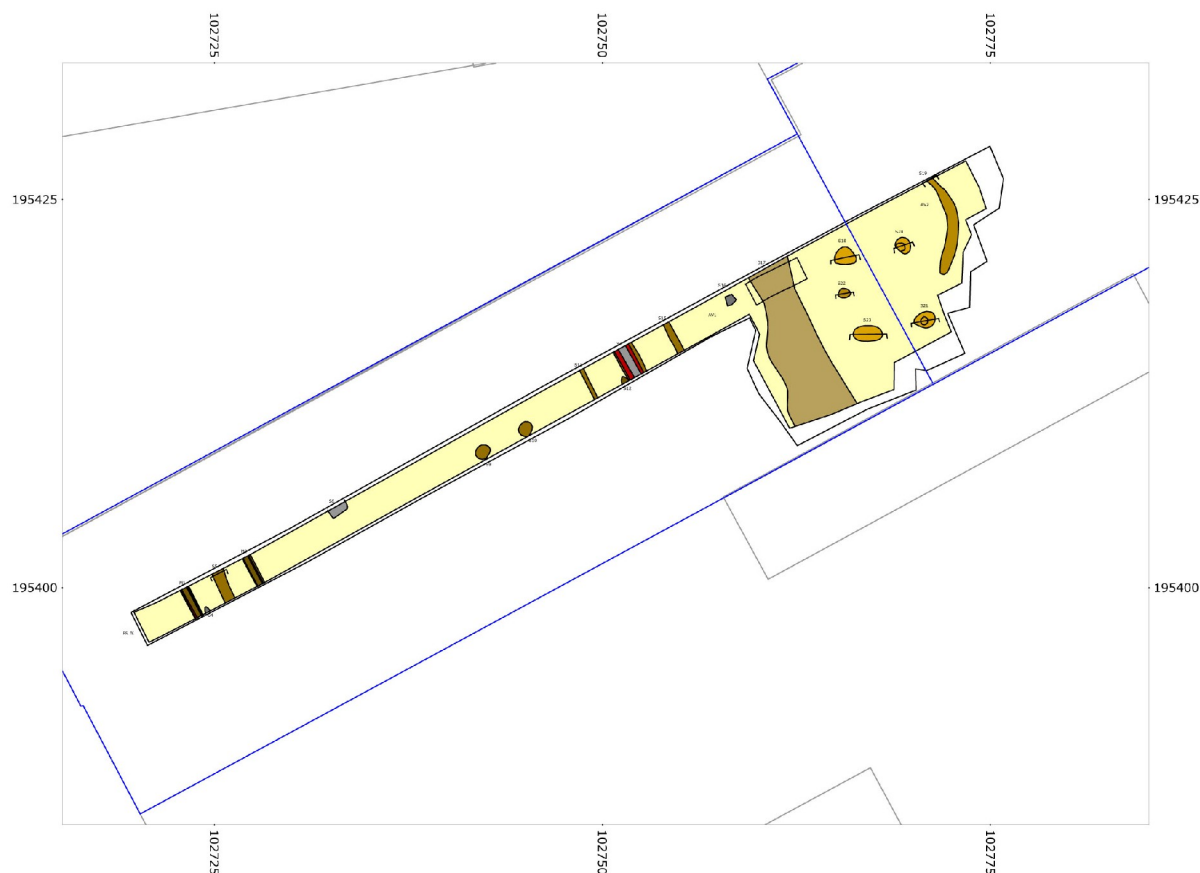

Fig. 13: Grondplan werkput

In totaal werden 26 sporen geregistreerd, die allemaal antropogeen van aard zijn.

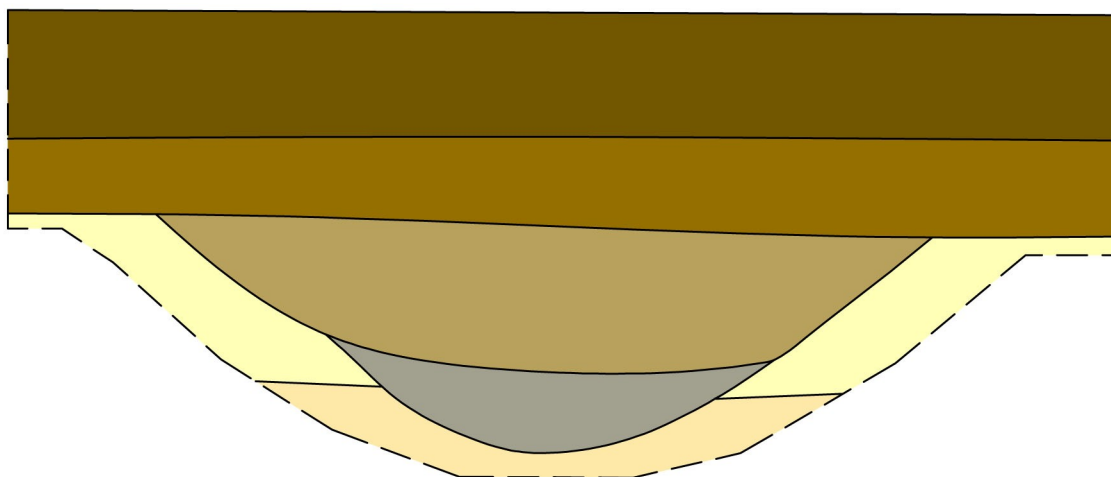
Greppels	Kuilen	Paalsporen	Muren en gerelateerde sporen	Uitbraaksporen
2	6	5	10	3

De meeste sporen van antropogene oorsprong zijn muren en hieraan gerelateerde sporen. Verder werden ook enkele greppels, kuilen, paalsporen en uitbraaksporen aangetroffen.

4.3.1 Bespreking sporen

Greppels

Tijdens het onderzoek werden twee greppels aangetroffen. De eerste, S17 (Fig. 14), heeft een noordwest-zuidoost oriëntatie en twee vullingen. De bovenste vulling bestaat uit een homogeen bruin pakket, de onderliggende vulling heeft een homogeen bruingrijs uitzicht. De gracht heeft een breedte van 3 m en een diepte van 1 m.

Schaal 1:30

Fig. 14: Doorsnede S17

Vondstmateriaal uit de bovenste vulling (a) omvat 11 fragmenten vaatwerk, een fragment bouw materiaal in de vorm van een tegelfragment, een fragment metaal, met name een ijzeren nagel (V005, Fig. 15.1), en twee botfragmenten die niet nader te determineren zijn. Het vaatwerk omvat drie wandfragmenten gedraaid grijs aardewerk, zeven wandfragmenten rood aardewerk, waarvan één ongeglazuurd, vier aan de buitenzijde geglaazuurd en twee aan de binnenzijde geglaazuurd. Verder werd nog een randfragment rood aardewerk dat aan de binnenzijde geglaazuurd is, aangetroffen. Dit fragment kan gedetermineerd worden als een fragment van een teil en is te dateren in de late middeleeuwen (V005, Fig. 15.2).

Uit de onderste vulling (b) zijn acht fragmenten vaatwerk afkomstig en twee fragmenten bouw materiaal, met name baksteen. Het vaatwerk omvat vier fragmenten gedraaid grijs aardewerk. Het gaat om twee wandfragmenten, een oorfragment en een randfragment van een kom die in de 13de tot 14de eeuw gedateerd kan worden (V006, Fig. 15.3-4). Verder werden nog vier fragmenten rood aardewerk aangetroffen. Het gaat om twee bodemfragmenten met standvinnen en spaarzame glazuur aan de buitenzijde (V006, Fig. 15.5). Ze zijn waarschijnlijk afkomstig van een kan of kruik en kunnen gedateerd worden in de late middeleeuwen. De overige twee fragmenten zijn wandfragmenten die aan de binnenzijde geglaazuurd zijn.

Op basis van het vondstmateriaal kan de greppel gedateerd worden in de late middeleeuwen.

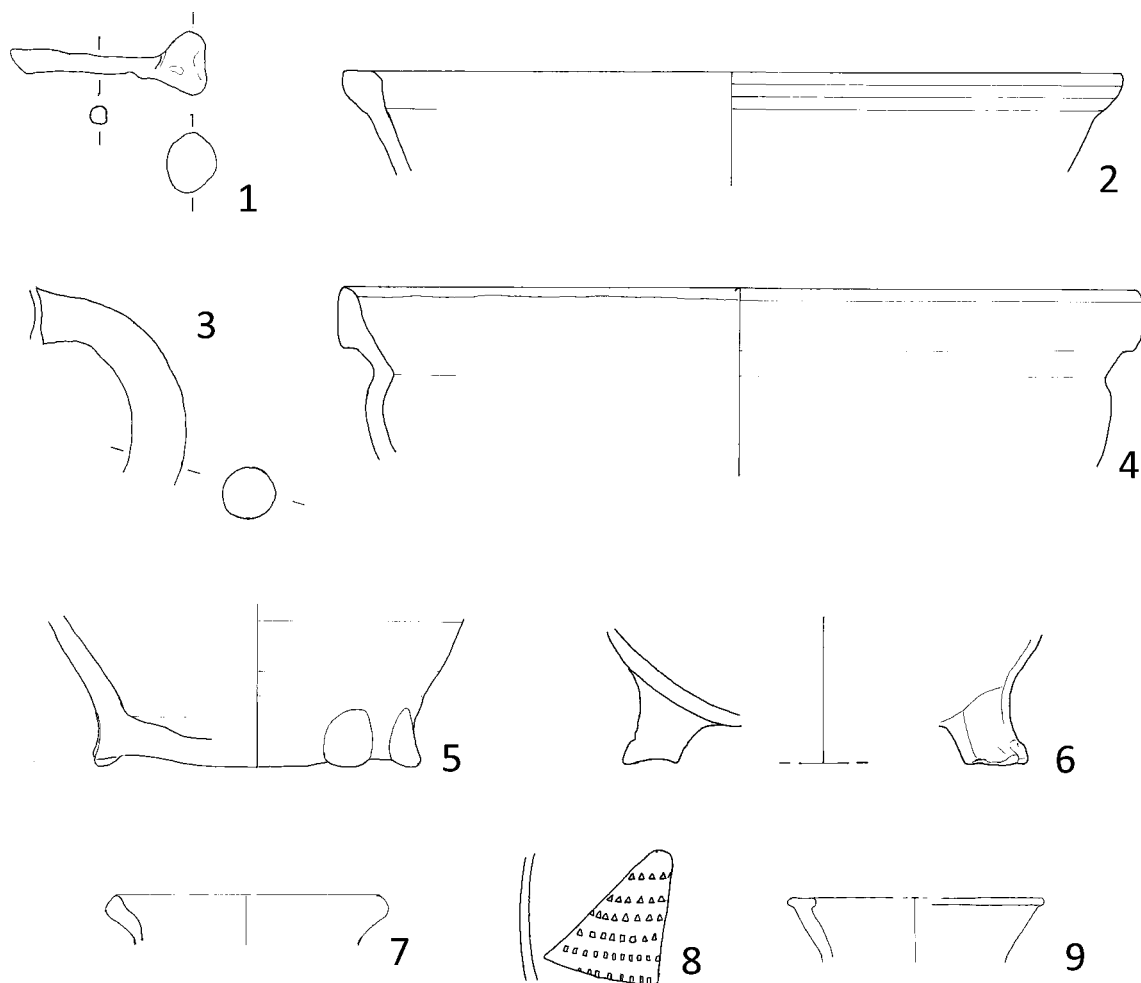

Fig. 15: Vondstmateriaal vooronderzoek (schaal 1:3)

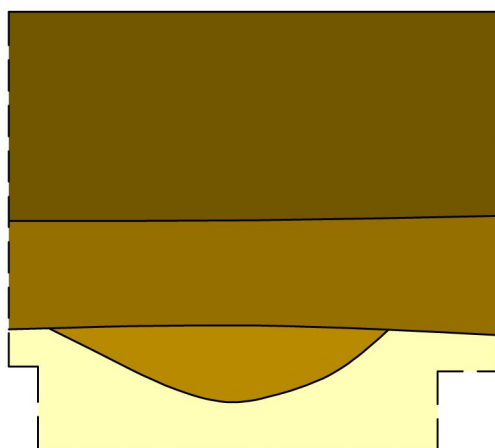
Inventaris figuur

Figuurnummer	Inventaris-nummer	Context	Contextdatering	Materiaalsoort	Vormsoort
15.1	V005	17a	Late middeleeuwen	Ijzer	Nagel
15.2	V005	17a	Late middeleeuwen	Rood	Teil
15.3	V006	17b	Late middeleeuwen	Grijs	
15.4	V006	17b	Late middeleeuwen	Grijs	Kom
15.5	V006	17b	Late middeleeuwen	Rood	Kan/kruik
15.6	V010	19	Late middeleeuwen/ nieuwe tijd	Grijs	Grape
15.7	V010	19	Late middeleeuwen/ nieuwe tijd	Grijs	Grape
15.8	V008	18	Volle middeleeuwen	Grijs	
15.9	V013	21	Volle middeleeuwen	Grijs	Kogelpot

Fig. 16: S17

Een tweede greppel is S19. Deze heeft een homogene bruine vullingen en een noordwest-zuidoost oriëntatie. Meer naar het zuiden toe buigt de greppel weg in zuidwestelijke richting. De greppel heeft een breedte van 90 cm en een diepte van 20 cm.

Schaal 1:20

Fig. 17: Doorsnede S19

Vondstmateriaal omvat 21 fragmenten gedraaid grijs aardewerk. Het gaat om 19 wandfragmenten, een randfragment en een bodemfragment, die toegeschreven kunnen worden aan een grape en in de late middeleeuwen of nieuwe tijd gedateerd kunnen worden (V010, Fig. 15.6-7).

Kuilen

Een eerste kuil is S4. Deze heeft een homogene donkere bruingrijze vulling en heeft een onregelmatige vorm. S8 heeft een homogeen bruingrijze vulling en een rechthoekige vorm (Fig. 18) en S12 heeft een homogene bruine vulling en opnieuw een onregelmatige vorm. De aangetroffen kuilen kunnen in de nieuwste tijd gedateerd worden.

Uit spoor 4 werd een fragment van een dakpan ingezameld die in de nieuwste tijd gedateerd kan worden. Uit spoor 8 is een wandfragment rood geglazuurd aardewerk afkomstig.

Fig. 18: S8

Een aantal kuilen zijn te interpreteren als puinkuilen. Het gaat om sporen 9, 10 en 16 die allemaal een homogene donkerbruine vulling en een ronde tot rechthoekige vorm hebben. Ze bevatten bouwpuin in de vorm van baksteen en cementmortel. Ze zijn eveneens te dateren in de nieuwste tijd.

Fig. 19: S16

Paalsporen

De aangetroffen paalsporen, S18-23, hebben een bruine gevlekte vulling en zijn rond tot ovaal van vorm. Bij S20 en S21 kon een kern onderscheiden worden, die een iets homogenere en

donkerdere vulling vertoont (Fig. 20). Ze hebben een lengte van 70 cm tot 1,7 m, een breedte van 60 cm tot 1,1 m en een diepte van 16 tot 40 cm. Het gebouw is 3,9 bij 5 m.

Fig. 20: Doorsnede S20

De verschillende paalsporen maken deel uit van een structuur (Fig. 21).

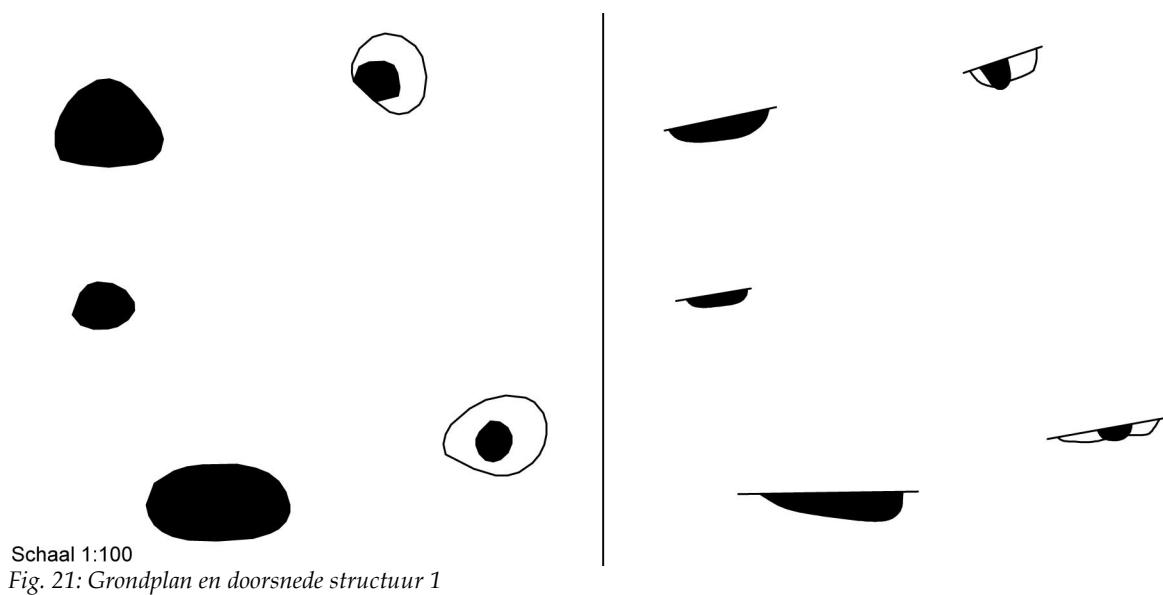

Fig. 21: Grondplan en doorsnede structuur 1

Vondstmateriaal uit spoor 18 omvat 18 fragmenten vaatwerk. Het gaat om 16 wandfragmenten gedraaid grijs aardewerk, waaronder een wandfragment met radstempelversiering (V008, Fig. 15.8), een wandfragment Rijnlands rood beschilderd aardewerk dat gedateerd kan worden in de 10de tot 13de eeuw en een klein oorfragment in Raeren steengoed, dat waarschijnlijk als intrusief mag beschouwd worden. Uit spoor 20 werd een fragment van een dakpan gerecupereerd.

Spoor 21 leverde drie fragmenten vaatwerk op. Het gaat om twee wandfragmenten gedraaid grijs aardewerk en een randfragment gedraaid grijs aardewerk, afkomstig van een kogelpot (V013,

Fig. 15.9). Spoor 23 bevatte tot slot nog zeven fragmenten vaatwerk. Het gaat om zes wandfragment gedraaid grijs aardewerk en een wandfragment Rijnlands roodbeschilderd aardewerk.

Op basis van het vondstmateriaal kan de structuur gedateerd worden in de volle middeleeuwen.

Muren en gerelateerde sporen

In totaal werden drie muurstructuren aangetroffen. Het gaat telkens om bakstenen structuren, gevoegd met cementmortel, en te interpreteren als rioleringen. Ze zijn te dateren in de nieuwste tijd.

Fig. 22: M1

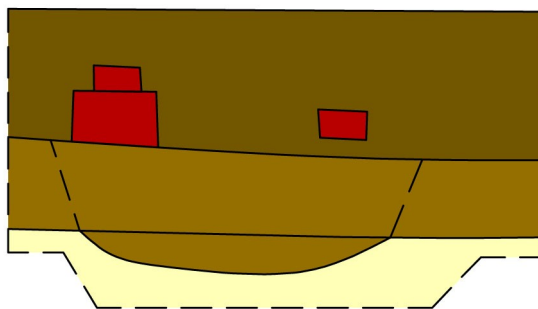
M1 (Fig. 22) is opgebouwd uit strekse bakstenen met afmetingen van 16 x 8 x 5 cm. Zowel aan de westzijde als aan de oostzijde is een insteek op te merken (S1 en S3). S2 omvat de vulling van M1.

M2 is opgebouwd uit strekse bakstenen met afmetingen van eveneens 16 x 8 x 5 cm. Hier is enkel aan de oostzijde een insteek op te merken (S7). S6 omvat de vulling van M2.

M3 is opgebouwd uit afwisselend een laag kopse en een laag strekse bakstenen met afmetingen van 18 x 9 x 5 cm. De dikte van de muur is anderhalve baksteen. Enkel aan de oostzijde is een insteek op te merken (S14). S13 omvat de vulling van M3.

Uitbraaksporen

Tot slot werden nog enkele uitbraaksporen aangetroffen. Het gaat om sporen 5, 11 en 15 die allemaal een bruingele gevlekte vulling hebben. In het profiel zijn telkens nog de restanten van de uitbraak te zien, onder de vorm van een afwijkende vulling en bouwpuin (Fig. 23). Ook deze sporen zijn te dateren in de nieuwste tijd.

Schaal 1:20
Fig. 23: Doorsnede S5

4.4 Afgebakende sites

Uit onderzoek van het aangetroffen vondstmateriaal en de aanwezige sporen en structuren die hieruit reeds afgeleid konden worden, is gekomen tot de afbakening van een site.

4.4.1 Site 1 – Fase 1 – volle middeleeuwen

Deze fase omvat een gebouwstructuur, opgebouwd uit de paalsporen S18-23. De structuur is te dateren in de volle middeleeuwen. Het toont aan dat de locatie van de latere, uit cartografische en historische bronnen gekende omwalde site, minstens reeds in de volle middeleeuwen menselijke activiteit kende.

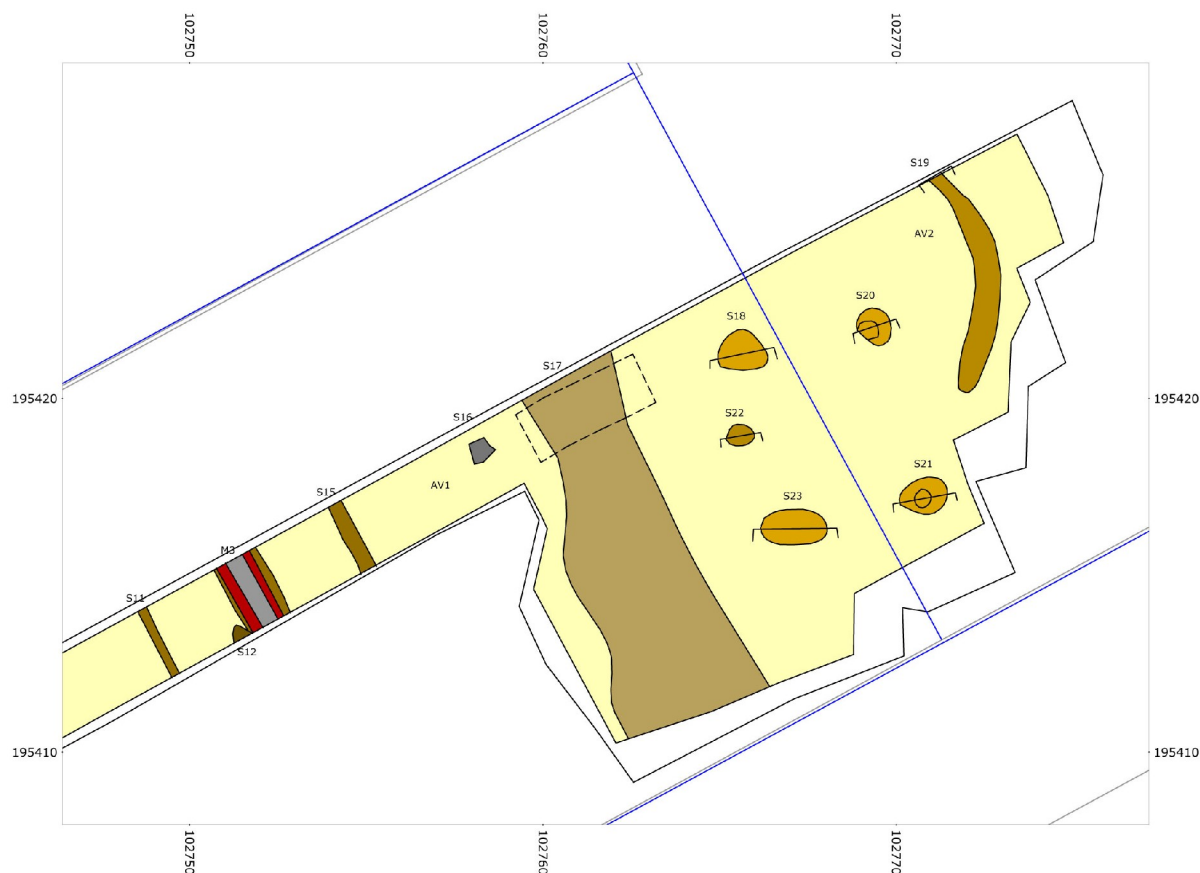

Fig. 24: Detail

4.4.2 Site 1 – Fase 2 – late middeleeuwen

Fase 2 omvat de zone van S17 tot en met S19 (Fig. 24). Beide greppels kunnen gedateerd worden in de late middeleeuwen. Vooral spoor 17 lijkt beschouwd te kunnen worden als een erfafbakeningsgreppel.

4.5 Confrontatie aangetroffen sporen en verwachting

Op basis van de uitgevoerde bureaustudie bleek reeds dat het projectgebied gelegen is nabij een site met walgracht, die mogelijk gedateerd kan worden in de late middeleeuwen. De verwachting was dat resten van deze omwalde site aangesneden konden worden. Waarschijnlijk zou het gaan om resten van de randstructuren, zoals de walgracht, of *off-site* fenomenen. Het eigenlijke binnengebied van de omwalde site wordt net ten noorden van het onderzoeksgebied gesitueerd.

De aangetroffen sporen die aan de volle middeleeuwen toegeschreven kan worden, omvatten een gebouwstructuur. Het aantreffen van resten uit deze tijdperiode zou er op kunnen wijzen dat er reeds in de volle middeleeuwen een voorloper van de latere, uit cartografische en historische bronnen, gekende site is.

De sporen uit de late middeleeuwen omvatten resten die aansluiten bij de verwachting dat resten van de randstructuur, met name van de walgracht konden aangesneden worden. Opvallend is dat wanneer het grondplan van de aangetroffen sporen naast de gekende ligging van de omwalde site op de Atlas der Buurtwegen gelegd wordt, de gracht, spoor 17, in het verlengde ligt van de westelijke zijde van de walgracht.

4.6 Besluit

Het archeologisch vooronderzoek toonde de aanwezigheid aan van greppels, kuilen, paalsporen, muren en uitbraaksporen. Daarbij zijn muren en gerelateerde sporen de grootste categorie. Uit een nadere studie van de aangetroffen sporen en de hieruit afgeleide structuren, is gekomen tot de afbakening van een site.

Een eerste fase omvat een gebouwstructuur die gedateerd kan worden in de volle middeleeuwen. Het is onduidelijk of deze structuur in verband gebracht mag worden met een voorloper van de in latere tijd uit cartografische en historische bronnen gekende omwalde site. Een laatmiddeleeuwse fase, die bestaat uit twee greppels, kan vermoedelijk in relatie gebracht worden met de latere omwalde site, op basis van de ligging en de oriëntatie van de greppels.

5 Waardering

5.1 Site 1 – Fase 1 – volle middeleeuwen

Deze fase omvat een gebouwstructuur, die te dateren is in de volle middeleeuwen. Het zou kunnen gaan om een voorloper van de uit cartografische en historische bronnen gekende omwalde site.

Beleving

De belevingswaarde in functie van schoonheid en herinneringswaarde is niet van toepassing aangezien de aangetroffen archeologische resten niet meer zichtbaar zijn aan het oppervlak en ook niet herinnerd worden door mensen uit de omgeving.

Fysieke kwaliteit

- Gaafheid
 - De gaafheid van het terrein lijkt goed omwille van de ophoging van het terrein in het verleden.
- Conservering
 - Gezien de eerder droge eigenschappen van de bodem, is een bewaring van organisch materiaal weinig waarschijnlijk.

Inhoudelijke kwaliteit

- Zeldzaamheid en informatiewaarde
 - De aanwezigheid van een gebouwstructuur wijst op menselijke activiteit op de site. De beperkte oppervlakte van het onderzoeksgebied laat echter niet toe verdere interpretaties te maken omtrent de structuur en de aard van de menselijke activiteiten.
- Ensemblewaarde en representativiteit
 - Deze site draagt bij tot de vorming van een beeld over de bewoning in de microregio. Het wijst er met name op dat er reeds voor de cartografische en historische bronnen die melding maken van het onderzoeksgebied, sprake is van menselijke activiteit.

5.2 Site 1 – Fase 2 – late middeleeuwen

Een latere fase omvat de zone van S17 tot en met S19. Beide greppels kunnen gedateerd worden in de late middeleeuwen. Deze fase is, op basis van de ligging en de oriëntatie van de sporen, vermoedelijk in verband te brengen met de omwalde site.

Beleving

De belevingswaarde in functie van schoonheid en herinneringswaarde is niet van toepassing aangezien de aangetroffen archeologische resten niet meer zichtbaar zijn aan het oppervlak en ook niet herinnerd worden door mensen uit de omgeving.

Fysieke kwaliteit

- Gaafheid
 - De gaafheid van het terrein lijkt goed omwille van de ophoging van het terrein in het verleden.
- Conservering
 - Gezien de eerder droge eigenschappen van de bodem, is een bewaring van organisch materiaal weinig waarschijnlijk.

Inhoudelijke kwaliteit

- Zeldzaamheid en informatiewaarde
 - In de nabije omgeving zijn verschillende archeologische waarden gekend.
 - De aangetroffen resten zijn mogelijk te beschouwen als een voorloper van de latere gekende walsite. In die zin brengt het onderzoek bijkomende informatie aan over de ontstaansgeschiedenis van de latere walsite.
- Ensemblewaarde en representativiteit
 - Deze site draagt bij tot de vorming van een beeld over de bewoning in de microregio.

5.3 Overige deel niet-bebouwde zone

De aanwezige sporen in het overige deel van de niet-bebouwde zone kunnen gedateerd worden in de nieuwste tijd.

Beleving

De belevingswaarde in functie van schoonheid en herinneringswaarde is niet van toepassing, aangezien de aangetroffen archeologische resten niet meer zichtbaar zijn aan het oppervlak en ook niet herinnerd worden door mensen uit de omgeving.

Fysieke kwaliteit

- Gaafheid
 - De gaafheid van het terrein lijkt goed omwille van de ophoging van het terrein in het verleden. Toch zijn er in deze zone een aantal recente verstoringen aanwezig in de vorm van resten van rioleringen en uitbraaksporen.
- Conservering
 - Gezien de eerder droge eigenschappen van de bodem, is een bewaring van organisch materiaal weinig waarschijnlijk.

Inhoudelijke kwaliteit

De aangetroffen sporen lijken van inhoudelijke kwaliteit eerder beperkt op archeologisch vlak. Gezien hun datering in de nieuwste tijd lijken ze voornamelijk informatie te kunnen bijbrengen over de industriële periode van de onderzoekslocatie en de latere aanpassingen van de gebouwen.

5.4 Bebouwde zone

Tot slot bevindt een deel van de onderzoekszone zich nog onder de bestaande bebouwing (Fig. 26).

Beleving

De belevingswaarde in functie van schoonheid en herinneringswaarde is niet van toepassing aangezien er geen archeologische resten zichtbaar zijn aan het oppervlak en ook niet herinnerd worden door mensen uit de omgeving.

Fig. 25: Zicht op de minimale diepte van het kelderniveau

Fig. 26: Zicht op de bestaande bebouwing

Fysieke kwaliteit en inschatting intactheid archeologisch erfgoed

- Gaafheid
 - De gaafheid van het terrein blijkt reeds sterk aangetast te zijn door de opgetrokken bebouwing. De onderzijde van het raamniveau van de kelder van het gebouw bevindt zich op 2,2 m onder het oppervlak. Daardoor bevindt het gebouw zich op minstens 1,2 m onder het archeologisch niveau.
 - Het nieuwe gebouw zal boven het kelderniveau van het huidige gebouw blijven, waardoor er geen bijkomende verstoring in deze zone zal plaatsvinden.
- Conservering
 - Gezien de eerder droge eigenschappen van de bodem, is een bewaring van organisch materiaal weinig waarschijnlijk.

Inhoudelijke kwaliteit

Omwille van de aantasting van de intactheid van het archeologisch erfgoed lijkt de kans dat er zich in deze zone nog archeologisch waardevol erfgoed aanwezig is, eerder klein.

6 Analyse van de geplande situatie: effecten

Door middel van een analyse van de geplande situatie wordt onderzocht op welke wijze en in welke mate de effecten, zijnde de geplande ingreep in de bodem, de aanwezige archeologische waarden zal beïnvloeden. Dit maakt mogelijk om voor de verschillende effecten, adviezen op te stellen.

Fysieke aantasting van archeologische waarden

De aanleg van een nieuwbouw noodzaakt een aantal bodemingrepen die tot op zekere diepte het bodemarchief volledig zullen vergraven.

Aantasting ensemblewaarde van archeologische waarden

De ensemblewaarde van de archeologische waarden is tot op zekere hoogte aangetast door de aanwezige bebouwing.

Degradatie van archeologische waarden

De kans op bewaring van organisch materiaal is doorgaans beperkt.

Deformatie van archeologische waarden

Als gevolg van de druk uitgeoefend door de in te planten gebouwen, zal ook een deel van de onderliggende bodem die niet onmiddellijk fysiek aangetast is, gecompacteerd worden. Ook de zware werfmachines zullen de bodem enigszins verstoren in de zones die niet onmiddellijk fysiek worden aangetast.

7 Aanbevelingen

7.1 Adviezen

Op basis van de waardering van de aangetroffen archeologische sites en analyse van het geplande grondverzet, worden voor het onderzoeksgebied de volgende opties overwogen:

Site 1 - volle en late middeleeuwen

De aangetroffen resten zijn te dateren in de volle en late middeleeuwen en hebben een hoge informatiewaarde. Bij voorkeur is er een bewaring van de resten *in situ*. Indien dit geen optie is, kan gesteld worden dat de verschillende archeologische waarden door middel van het uitgevoerde vooronderzoek in voldoende mate in kaart gebracht en geïnterpreteerd werden.

Het is namelijk zo dat, gezien de eerder beperkte omvang van de geplande verstorende activiteiten, en gezien de uitgebreide registratie van de aanwezige sporen, onder andere aan de hand van coupes, verder archeologisch onderzoek hiervan weinig nieuwe informatie lijkt aan te gaan brengen.

Overige deel niet-bebouwde zone

De aangetroffen sporen in deze zone lijken van inhoudelijke kwaliteit eerder beperkt op archeologisch vlak. Gezien hun datering in de nieuwste tijd lijken ze voornamelijk informatie te kunnen bijbrengen over de industriële periode van de onderzoekslocatie en de latere aanpassingen van de gebouwen.

Gezien de beperkte inhoudelijke kwaliteit van deze zone lijken de geplande werkzaamheden weinig relevante archeologische waarden te verstoren.

Bebouwde zone

Omwille van de aantasting van de intactheid van het archeologisch erfgoed in deze zone lijkt de kans dat er zich in deze zone nog archeologisch waardevol erfgoed aanwezig is, eerder klein. Daarbij komt dat de nieuwbouw boven het kelderniveau van het huidige gebouw zal blijven. In deze zone zal dan ook geen verdere aantasting van de eventueel aanwezige archeologische waarden plaatsvinden ten gevolge van de geplande werkzaamheden.

7.2 Besluit

Gezien de inhoudelijke kwaliteit van de archeologische sporen in de bebouwde zone en in het overige deel van de niet-bebouwde zone beperkt lijkt, wordt de vrijgave van dit deel van het terrein voorgesteld.

Gezien verder ook de uitgebreide registratie van de aanwezige sporen in de afgebakende site en de beperkte omvang van het onderzoeksgebied, waardoor verder archeologisch onderzoek hiervan weinig nieuwe informatie lijkt te kunnen aanbrengen, wordt ook de vrijgave van dit deel van het terrein voorgesteld.

Rekening houdend met het voorgaande wordt de volledige vrijgave van het onderzoeksgebied voorgesteld.

8 Bibliografie

8.1 Publicaties

Charles L./M.-C. Laleman/D. Lievois/P. Steurbaut, 2008: *Van walsites en speelhoven. Het vrije van Gent bij Jacques Horenbault (1619)*, Gent.

8.2 Websites

Agentschap voor geografische informatie Vlaanderen (2011)
<http://geo-vlaanderen.agiv.be/>

Centraal Archeologische Inventaris (2011)
<http://cai.erfgoed.net/cai/index.php>

Databank ondergrond Vlaanderen (2011)
<http://dov.vlaanderen.be>

Nationaal geografisch instituut (2011)
<http://www.ngi.be>

Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen (2011)
Vlaams instituut voor het Onroerend Erfgoed (VIOE)
<http://www.onderzoeksbalans.be>

9 Bijlagen

9.1 Lijst van afkortingen

CAI	Centrale Archeologische Inventaris
TAW	Tweede Algemene Waterpassing
DHM	Digitaal hoogtemodel

9.2 Glossarium

Ex situ	Tegenovergestelde van in situ.
Hydrografie	Beschrijving van de fysische eigenschappen van waterlichamen en het aangrenzende land.
In situ	Term gebruikt voor de aanduiding van archeologische resten die in dezelfde toestand worden teruggevonden als ze in het verleden door de mens zijn achtergelaten.
Off-site	Sporen die niet onmiddellijk aan een site kunnen toegewezen worden.
Onderzoeksgebied	Deel van het plangebied dat onderworpen is aan een archeologisch (voor)onderzoek.
Plangebied	Het terrein waarop een bodemverstorende activiteit wordt gepland of uitgevoerd.
Spijker	Bijgebouw dat dienst doet als opslagplaats.

9.3 Archeologische periodes

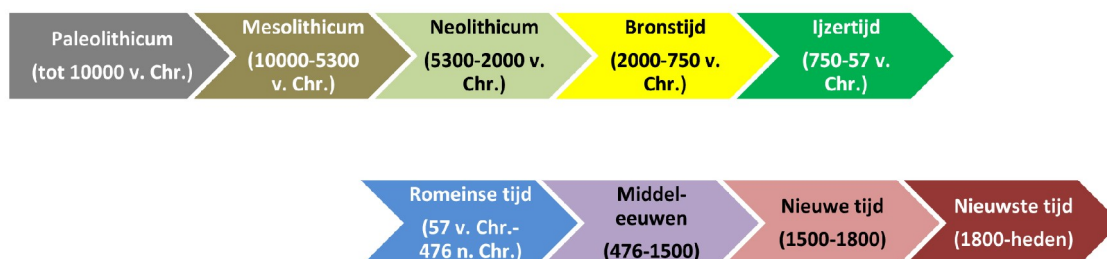

Fig. 27: Archeologische periodes

9.4 Archeologische vondsten

In totaal werden 85 fragmenten van voorwerpen ingezameld, waarvan 83 in geregistreerde sporen. De meeste vondsten werden aangetroffen in de oostelijke zone.

Categorie	Subcategorie	Middel-eeuwen	Middel-eeuwen - nieuwe tijd	Nieuwe - nieuwste tijd	Onbepaald	Totaal
Aardewerk	Vaatwerk	35	36	2		73
	Bouwmateriaal			1	6	7
Glas	Bouwmateriaal			2		2

Categorie	Subcategorie	Middel- eeuwen	Middel- eeuwen - nieuwe tijd	Nieuwe - nieuwste tijd	Onbepaald	Totaal
Metaal					1	1
Organisch materiaal	Bot				2	2
Totaal		35	36	5	9	85

De meest vertegenwoordigde materiaalcategorie is aardewerk – vaatwerk. Verder zijn ook de categorieën aardewerk – bouw materiaal, glas, metaal en organisch materiaal vertegenwoordigd.

9.5 CD-rom

Inventarislijsten van het gerecupereerde vondstenmateriaal, van de sporen met beschrijving, van alle tekeningen en van alle foto's zijn digitaal beschikbaar. Dit is tevens het geval voor het dagboek, de foto's, de plannen en tekeningen.

